
MATERIÁLY

Vojenské výzvědné zpravodajství v první polovině 50. let 20. století

► Eduard Hošek

Tato studie je založena na materiálech z fondu Zpravodajské správy Generálního štábu (ZS GŠ), doposud z větší části nezpracovaného, a vychází ze situačního rozboru náčelníka ZS GŠ za uvedené období.

Studie nemá za úkol dopodrobna rozebírat veškerou činnost a úkoly plněné ZS GŠ, ale pouze doplnit čtenářům některé informace o vojenské rozvědce nebo vojenském výzvědném zpravodajství v období, kdy se 2. oddělení Hlavního štábu (2. odd. HŠ) zreorganizovalo a přejmenovalo nejprve na zpravodajské oddělení Generálního štábu (ZO GŠ) a posléze na Zpravodajskou správu Generálního štábu (ZS GŠ), která pod tímto tzv. otevřeným názvem působila ve strukturách bývalých československých zpravodajských služeb až do 31. prosince 1992, potažmo v rámci Armády České republiky (AČR) až do léta 1993, kdy došlo k jejímu zreorganizování na Zpravodajský odbor GŠ.

Studii předcházela text s názvem *Zpravodajská správa Generálního štábu ČSLA v období 1969–1973*, který byl uveřejněn ve Sborníku Archivu bezpečnostních složek č. 14/2016.¹

První polovinu padesátých let dvacátého století je možno charakterizovat jako období, kdy postupně docházelo k socializaci průmyslu, stavebnictví a dopravy. Podstatně se změnila orientace československého zahraničního obchodu.² Stát procházel vnitropolitickou krizí (politické procesy v roce 1952, měnová reforma, byl „přebudován“ celý právní řád atd.). Po stránce vojensko-politické je možno toto období charakterizovat např. přestavbou armády podle vzoru Sovětské armády (v souladu s vojensko-politickou linií KSČ), začátkem tzv. studené války v Evropě, velmi

1 HOŠEK, Eduard. Zpravodajská správa Generálního štábu ČSLA v období 1969–1973. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek č. 14/2016*. Praha: ABS, 2016, s. 473–506 včetně errata za s. 494.

2 Například velké množství surovin a většina potravin, které byly dříve získávány na západních trzích, bylo dováženo ze Sovětského svazu, který protihodnotou dostával různá strojírenská zařízení a spotřební zboží.

napjatými vztahy mezi členskými státy NATO a státy tzv. socialistického tábora³, válkou v Koreji, hrozbou použití jaderných zbraní,⁴ orientací na těžký průmysl a jeho militarizaci.

Některé činnosti a úkoly plněné zpravodajským oddělením Generálního štábu (ZO GŠ)

Orgánem určeným k provádění vojenské rozvědky v rámci československé armády bylo v uvedeném období bývalé 2. oddělení Hlavního štábu, které bylo koncem srpna 1950 zreorganizováno a od září 1950 přejmenováno na zpravodajské oddělení Generálního štábu.

V březnu 1951 u ZO GŠ pracovalo na tzv. zpravodajském zabezpečení velení armády, včetně zahraničních pracovišť a skupiny vojskového průzkumu, celkem 145 důstojníků.⁵ Organizace i úkoly zpravodajského oddělení odpovídaly koncepci vedení konvenčních válek na evropském kontinentu a vycházely z možného válečného střetnutí s Německem, Rakouskem a Maďarskem.

Zpravodajské oddělení GŠ bylo (až na výjimky) složeno z důstojníků, kteří sice měli tzv. zpravodajskou praxi a profesionální erudici, avšak třídně, politicky a státobezpečnostně nevyhovovali požadavkům, které byly kladeny na velitelský sbor čsl. armády. Výsledky práce zpravodajského oddělení byly v této době naprosto nedostatečné. U ZO GŠ byli pouze dva důstojníci se vzděláním na vojenské akademii. Stranická organizace neplnila svůj úkol a byla „úplně ve vleku“ bývalého náčelníka ZO GŠ gen. Klena, který se dne 13. března 1951 pokusil o sebevraždu ve své kanceláři v budově Generálního štábu. Přežil.⁶

Počátkem roku 1951 bylo zahájeno důkladné prověřování všech důstojníků ZO GŠ, včetně tzv. „očistění“ od všech osob, které nebyly zárukou požadovaného výkonu zpravodajské práce, prováděné ve prospěch tehdejšího státního zřízení. Zároveň byl s uvedeným opatřením zahájen postupný nábor a příprava nových kádrů,

3 V dochovaných archívech se užívá také pojem *světová socialistická soustava na čele se SSSR* (Svaz sovětských socialistických republik).

4 Do poloviny roku 1954 probíhal výcvik a výstavba čsl. armády za předpokladu použití pouze konvenčních zbraní v případném válečném konfliktu. Od poloviny roku 1954 již započal praktický výcvik čsl. armády za předpokladu oboustranného použití konvenčních zbraní a zbraní hromadného ničení. Použití jaderné zbraně bylo ještě předpokládáno jako „zvláštní případ“. Od počátku roku 1955 probíhal praktický výcvik vojsk už jen za předpokladu oboustranného použití zbraní hromadného ničení v možné příští válce (ZHN). Jiná varianta vedení války se nepřipouštěla.

5 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu zpravodajské správy GŠ.

6 Po odvolání z funkce náčelníka ZO GŠ byl zatčen, odsouzen v souvislosti s procesy (Slánský, Reicin) a vězněn v Leopoldově. Kromě zatčení a uvěznění byl rovněž degradován a posléze i rehabilitován.

včetně zavádění norem stranického života do činnosti celého zpravodajského oddělení, a to podle směrnic ÚV KSČ. Při náboru důstojníků do zpravodajské složky ZO GŠ a do složky rádiového průzkumu se postupovalo s největší přísností, zvláště z hlediska oddanosti KSČ a socialistickému zřízení. Při výběru osob se vyskytovaly těžkosti. Pro naprosté nepochopení úkolů zpravodajského zabezpečení armády bývalou hlavní kádrovou správou nebyl ke zpravodajskému oddělení přeřazen ani jeden důstojník z vojenské akademie.⁷

Uvedené potíže se znásobovaly při výběru důstojníků se znalostmi západních jazyků, kdy velitelé a náčelníci nechtěli uvolňovat tyto kádry pro zpravodajskou práci nebo kádrově vyhovující důstojníci odmítali zařazení do zpravodajské služby. Docházelo také k náboru méně kvalitních důstojníků, třídě a politicky naprosto oddaných, a tím k chybám v kádrovém doplňování zpravodajských pracovišť na území Československa a v některých případech i v zahraničí. Současně s touto situací byla očišťována a prověřována stará agenturní síť⁸ v západních zemích a byly využívány ty agenturní sítě, které dodávaly upotřebitelné zprávy a informace. S novými důstojníky se – za stále se ztěžující agenturní situace – přistupovalo k výstavbě nových agenturních sítí.⁹ Během roku 1951 došlo k podstatnému „očištění“ staré agenturní sítě.

Během června 1951 byl rozkazem ministra národní obrany č. 28/1951 (část tajná) zaveden nový tzv. osobní spis pro důstojníky. Bylo nařízeno, aby si všichni důstojníci opatřili potřebné doklady a dokumenty, kterými mohli doložit jednotlivé zápisy týkající se zejména jejich partyzánské činnosti, účasti v pražském nebo slovenském povstání, odbojové činnosti za okupace, účasti v bojích s banderovci apod. Dokumenty (doklady) měli důstojníci předložit v originále a ve čtyřech kopiích.¹⁰

Ke dni 1. prosince 1951 byly na základě tajného rozkazu ministra národní obrany čl. 324/1951 (TR MNO) vydány nové osobní průkazy příslušníkům ZO GŠ a zároveň byly dle nových organizačních tabulek zrušeny některé názvy funkcí příslušníků ZO GŠ. Osobní průkazy byli důstojníci zpravodajského oddělení (ZO) povinni převzít u kádrové skupiny oproti podpisu. Poté byl každý důstojník povinen nosit osobní průkaz odděleně od všech ostatních osobních a služebních dokladů (věcí) v uzavřené kapse. Ztráta průkazu byla trestná.¹¹

7 Teprve ke konci roku 1952 byli na ZS přiděleni první tři důstojníci z Vojenské akademie Klementa Gottwalda.

8 To jest souhrn všech agenturních prostředků pracujících v zájmových státech i na vlastním území.

9 Ke konci roku 1954 byly vybudovány základní předpoklady pro náročný výkon zpravodajského zabezpečení armády, pro předkládání včasné informace velení armády a k systematickému vydávání informačních prací o západních armádách pro potřeby vojsk až do pluků včetně.

10 ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, TDR č. 12 ze dne 6. 6. 1951, kart. č. 64.

11 ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, TDR č. 27 ze dne 17. 11. 1951, kart. č. 64.

Rádiový průzkum, který byl organizačně začleněn v rámci MNO a řízen velitelstvím spojovacího vojska, byl ke konci roku 1951 převeden do podřízenosti ZO GŠ a následně bylo přikročeno k jeho reorganizaci.¹² Úkol provádění rádiového průzkumu byl uložen radioprůzkumnému praporu (rpzpr), který jej plnil stálými rádiovými stanicemi, jež nebylo možno využít v polních podmínkách, a další radio-průzkumnou technikou, jež byla technicky na úrovni konce druhé světové války.¹³ Obsluhy rádiových stanic byly tvořeny pouze důstojníky a poddůstojníky z povolání, bez zajišťování aktivních záloh.¹⁴

Oblasti organizace, plánování, řízení a kontroly a vybrané úkoly plněné Zpravodajskou správou Generálního štábu

Na začátku října 1951 bylo zpravodajské oddělení přejmenováno na Zpravodajskou správu. Dochovaný výpis ze statutu a organizačního řádu MNO pravděpodobně ze začátku roku 1952¹⁵ mimo jiné uvádí,¹⁶ že Zpravodajská správa GŠ byla plánovacím, řídicím a výkonným orgánem veškeré zpravodajské činnosti v ČSLA, zabezpečující československý stát před agresí. ZS soustavně studovala rozvoj vojenské doktríny západních států a podle rozhodnutí náčelníka GŠ řídila a usměrňovala zpravodajskou činnost na získávání podkladů vojensko-politického charakteru, plánů, zámyslů a údajů o stavu připravenosti tzv. kapitalistických států na válku s důrazem na státy NATO. Zpravodajská správa (také ústřední úřad¹⁷ v rámci ČSR) byla

12 V roce 1951 bylo přikročeno k formování radiočásti rádiového průzkumu do praporu rádiového průzkumu. Při výstavbě praporu se počítalo např. s tím, že polovinu počtů útvaru budou tvořit ženy. Až do počátku výcvikového roku 1952–1953 byl prapor složen pouze z důstojníků a poddůstojníků z povolání. V roce 1954 se přikročilo k vytváření vlastních záloh a předpokladů pro plnění úkolu v polních podmínkách 55. rádiovým praporem. Prapor byl doplňován vojáky základní služby, čímž byl zabezpečen i výcvik záloh (vojáky v záloze). V roce 1955 byl 55. rádiový prapor doplněn prvními důstojníky s vysokým vojenským vzděláním a od 1. 10. 1956 byl prapor reorganizován na 55. pluk rádiového průzkumu (55. prpz). Viz ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu zpravodajské správy GŠ.

13 Příčinou byla skutečnost, že až do roku 1953 bylo zajištění rádiového průzkumu novou speciální technikou podceňováno. Potřeby radioprůzkumné techniky měly být splněny dodávkami ze Sovětského svazu v roce 1957. Zejména se mělo jednat o krátkovlnné přijímače, radiolokační pátrače a přídavky pro radiodálnopisný příjem, zařízení pro příjem vícekanalové a vícenásobné telegrafie a zařízení pro průzkum středovlnných a krátkovlnných radionavigačních soustav. Viz ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu zpravodajské správy GŠ.

14 Organizační prvky (pracoviště) útvaru byly dislokovány v Praze, Novém Městě nad Metují, Českém Krumlově, Domažlicích, Chebu, Znojmě, Bratislavě a Michalovicích.

15 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137.

16 Jsou zde uvedeny působnosti zástupců náčelníka ZS, náčelníků oddělení a samostatných skupin.

17 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 230, sv. ZNZZ/APz, 1956, čj. 06738-gš. ZS.

orgánem v přímé podřízenosti náčelníka Generálního štábu. Na základě hlavních úkolů náčelníka GŠ a ministra národní obrany ZS řídila vojskový průzkum, úřady československých vojenských přidělců v západních zemích, materiální, finanční, technické a speciální zabezpečení sil strategického, operačního a rádiového průzkumu. ZS GŠ také vyvíjela a vyráběla speciální techniku pro zabezpečení agenturní složky ZS. V neposlední řadě zastupovala armádu ve styku s vojenskými přidělenci jiných států v ČSR.

Řízení každodenní činnosti ZS GŠ se uskutečňovalo na základě centrálního celoročního plánu Zpravodajské správy (tzv. plán na výcvikový rok), který byl schvalován náčelníkem GŠ a vycházel z dlouhodobých plánů zpravodajského zabezpečení. V tomto plánu byly zahrnuty hlavní úkoly každého oddělení a samostatné skupiny. Podle potřeby, ale nejméně jednou za měsíc se organizovalo velitelské shromáždění náčelníků oddělení a samostatných skupin, kde probíhalo hodnocení plnění plánů oddělení a byly vytyčovány nové úkoly, které bylo nutno plnit mimo plán. Z důvodu nutné centralizace u agenturních složek se provádělo konečné schválení operací v agenturních sítích po projednání příslušnými náčelníky u náčelníka Zpravodajské správy. Jedním z problémů, který ztěžoval řízení práce, byla dislokace pracovišť Zpravodajské správy, která byla rozmístěna na čtrnácti různých místech, která byla mimo budovu Generálního štábu v Praze. Tato skutečnost velmi ztěžovala provádění kontroly výsledků práce, včetně politické vyspělosti a uvědomělosti příslušníků těchto pracovišť náčelníkem ZS a jeho zástupci. Od roku 1951 do 30. září 1952 řídil všechna pracoviště náčelník ZS sám.¹⁸

Na základě kádrových změn, které proběhly od roku 1948 do roku 1952 u pátracích složek ZS GŠ, byly značnou měrou znehodnoceny zpravodajské průkazy příslušníků těchto pátracích složek, které byly používány při jejich činnosti. K jejich znehodnocení vedly například skutečnosti, že vzhledem k reorganizacím státního aparátu text v nich uváděný neodpovídal nebo byly schváleny a signovány ještě náčelníkem správy, který již nebyl ve funkci (gen. Klen), a proto byl dne 8. ledna 1952 zpracován a náčelníkem ZS gen. Rackem schválen přísně tajný návrh (adresovaný ministrovi národní obrany) na vydání nových průkazů vojenského výzvědného zpravodajství, ve kterém mimo jiné uvedl, že výměna starých průkazů za nové byla naprosto nutná z důvodu, že staré průkazy byly v držení celé řady důstojníků, kteří byli od roku 1948 od ZS přemístěni nebo byli soudně trestáni. Nové průkazy měly být vydány pouze řídicím a výkonným orgánům ZS, u kterých byl předpoklad, že zůstanou ve službě u ZS delší dobu. Průkazy měly sloužit důstojníkům pátracích

18 Od 1. 10. 1952 do 30. 9. 1953 řídil NZS pracoviště ZS s pomocí tzv. důstojníka pověřeného funkcí zástupce a teprve od 1. 10. 1953 do 30. 9. 1956 řídil náčelník správy pracoviště ZS již s pomocí ustanoveného zástupce náčelníka ZS (ZNZS). Náčelník ZS osobně řídil složky agenturní, rádiového průzkumu, technickou, pro zahraniční styk, kádrovou a školskou. Zástupce náčelníka Zpravodajské správy (ZNZS) správy řídil složky (nebo také organizační celky ZS) vojskový průzkum, informační, šifrovací orgány a týlové zabezpečení.

složek při různých služebních jednáních s bezpečnostními orgány státu při vyžádání pomoci různého druhu a jako úřední průkazy při jednáních s různými úředními činiteli. Nové průkazy měly vzniknout uzpůsobením starých průkazů, a to tak, že měl být změněn jejich vnější vzhled¹⁹ i jejich textová část. Nové průkazy²⁰ byly v únoru 1952 vydávány všem důstojníkům, kteří prováděli agenturně pátrací službu nebo výkon této služby řídili, příp. zajišťovali. Každé použití průkazu mělo být hlášeno zvláštním stručným písemným hlášením. Průkazy neopravňovaly ke vstupu do hraničního pásma bez zvláštní propustky.

Náčelník Zpravodajské správy nejenom řídil vojenské výzvědné zpravodajství, ale také musel řešit některá „provinění“ příslušníků ZS, kterých se tyto „neukáznění“ příslušníci dopouštěli.²¹ Náčelník ZS v případě trestání příslušníků správy uplatňoval svoji kázeňskou pravomoc podle tehdejších ustanovení kázeňského řádu, kdy kromě jiných tzv. kázeňských trestů (přísná důtka, ústní důtka apod.) často využíval trest „domácí vězení“.

První měsíce roku 1953 byly poznamenány Stalinovou a Gottwaldovou smrtí. U Zpravodajské správy došlo k likvidaci agenturních sítí v Itálii a k zatčení příslušníka pátracího úseku ZS v Berlíně. Tím došlo také k likvidaci části agenturních sítí v anglické zóně západního Německa. Dále došlo k provalům v Bernu a Stockholmu. Uvedené skutečnosti měly vliv na výstavbu tzv. agenturních sítí ZS GŠ a ztížily ji.²²

Vlivem celé řady organizačních změn a podmínek, které nastaly ve vojenském výzvědném zpravodajství, přestaly vyhovovat výnos MNO gšt. 2. oddělení, čj. 16300/taj. 1947, pojednávající o zpravodajském paušálu, a výnos čj. 11103/taj., náč. hl. št. 2. odd. 1949, pojednávající o zpravodajském příspěvku. Uvedené výnosy bylo nutno nahradit jedním novým výnosem, který by odpovídal aktuálním podmínkám u Zpravodajské správy. Na základě uvedených výnosů byla pro vnitřní potřebu Zpravodajské správy vydána náčelníkem ZS „směrnice o hospodaření se zpravodajským paušálem a jí podřízených složek“,²³ která začala platit dne 1. dubna 1953. Podrobně popisovala a stanovovala např. výši zpravodajského paušálu,²⁴ opatřování cizích

19 Okolo státního znaku byla vytlačena pěticípá hvězda a na deskách nápis „Ministerstvo národní obrany“ a pod ním nápis „Zpravodajská služba“.

20 Platnost starých zpravodajských průkazů byla zrušena ke dni 10. 2. 1952. Nový průkaz byl třídílný, v kožené vazbě, hnědé barvy, o rozměrech 7,5 × 10,5 cm.

21 Jako příklad „provinění“ lze uvést výpis z tajného rozkazu velitele Velké Prahy č. 2/1952, ve kterém je uvedeno, že bylo zjištěno, že příslušníci čsl. armády velmi často porušovali dopravní kázeň tím, že naskakovali a vyskakovali z jedoucích vlaků elektrických drah. Viz ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, dodatek k TDR č. 21 ze dne 13. 6. 1952, kart. č. 64.

22 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu Zpravodajské správy GŠ.

23 Tamtéž, kart. č. 227, čj. 0020679-GŠ-ZS/1953.

24 Výše paušálu nešla přesně stanovit, a proto byla stanovována v druhé polovině výcvikového roku přibližně a s předpokládanou potřebou finančních prostředků pro následující výcvikový

valut (měn),²⁵ služební cesty v zájmu ZS, účtování zpravodajského paušálu,²⁶ vedení a opatřování speciálních pomůcek a přístrojů, získávání konspiračních kanceláří (bytů) a hospodaření s nimi, opatřování dopravních vozidel pro zpravodajské účely, zpravodajský příspěvek,²⁷ náležitost součástek civilního oděvu a příspěvek na jeho udržování, včetně závěrečného ustanovení.²⁸ Zneužití nebo nesprávné využití uvedených prostředků, ať již z nedbalosti, nebo úmyslně, bylo těžkým proviněním proti platným předpisům ČSLA a ZS GŠ, ale především proti lidu a státnímu zřízení ČSR. Směrnice obsahovala také jedenáct příloh vzorů jednotlivých dokumentů, které se vztahovaly k jednotlivým oblastem uváděným ve směrnici.

Jako zajímavost, jak příslušníci ZS zacházeli s tzv. naturálním odíváním vojáků, lze uvést příklad z tajného domácího rozkazu náčelníka ZS č. 039/1953, kdy příslušníci ZS zneužívali naturální odívání, a to tak, že někteří vojáci z povolání si dávali přeshívat poskytované oděvní součástky na civilní obleky pro sebe a rodinné příslušníky. Byly i případy, kdy někteří důstojníci na vydaný poukaz pro ušití stejnokroje vymáhali u národního podniku ARMA látku nebo ušití civilního obleku. Náčelník ZS k tomu uvedl, že takové počínání svědčilo o špatném poměru k národnímu majetku, protože po uplynutí doby stanovené k nošení zůstávaly oděvní součástky výrobce v majetku československé armády.

Příprava agenturních kádrů ZS (nebo také budoucích orgánů ZS) probíhala v tzv. agenturních (zpravodajských) kurzech podle osnov, které byly konzultovány s náčelníkem pátracího oddělení ZS. Podle závěrů z konzultací a vyjádření náčelníka pátracího oddělení se při výuce v kurzu postupovalo s tím, že výuka byla

rok. Jednotlivým složkám ZS GŠ tedy nebyly stanovovány roční částky tohoto paušálu, ale byly vyžadovány podle skutečné a předpokládané potřeby.

- 25 Nákup cizích valut (měn) podřízenými složkami nebo jednotlivými orgány ZS byl zakázán. Cizí valuty (měny) byly vyžadovány a opatřovány zásadně cestou finanční skupiny ZS a podle skutečné potřeby byly přidělovány podřízeným složkám nebo orgánům ZS. Obdobně byly přidělovány částky v korunách.
- 26 Zpravodajský paušál se vyúčtoval tzv. pokladním deníkem, který byl také nahrazován tzv. výpisem z pokladního deníku. Do deníku se v průběhu měsíce zapisovala jednotlivá vydání (finanční částky), a to ihned po návratu ze služební cesty.
- 27 Jednalo se o odměnu za zpravodajskou činnost zvláštního charakteru, vyžadující abnormální vypětí, jak tělesné, tak duševní, převyšující míru hodnocení zákonem daných funkčních přídavek, a zároveň o paušalizovanou náhradou za drobná vydání. Příspěvek se vyplácel všem důstojníkům a poddůstojníkům z povolání, pokud byly splněny podmínky pro jeho výplatu, a to vždy k patnáctému dni každého měsíce. Nejednalo se o stálý příspěvek. Výše se příspěvku se podle funkčního zařazení pohybovala v rozmezí od 1 000 Kčs do 5 000 Kčs.
- 28 Závěrečné ustanovení obsahovalo poznámku, že každý příslušník ZS GŠ jako uvědomělý člen lidově demokratické armády musí při hospodaření se zpravodajským paušálem cítit ještě hlubší než pouhou služební povinnost dobře hospodařit, ale musí také cítit morální závazek vůči pracujícímu lidu a jeho budovatelskému úsilí, směřujícímu k urychlenému vybudování socialismu.

vedena tak, aby neprozradila nejnovější způsoby práce, které byly používány orgány agenturních složek ZS.²⁹ Do kurzu byli vybíráni důstojníci ve věku od 27 do 35 let věku a výběr byl prováděn komisí náčelníka ZS, která byla složena z nejdopovědnějších náčelníků ZS.

V září roku 1953 došlo k podstatné reorganizaci jednotlivých ministerstev, včetně Ministerstva národní obrany. Reorganizace byla spojena s rozsáhlými kádrovými změnami. Pro příslušníky Zpravodajské správy mimo jiné platil i nadále zákaz styku s osobami, které dříve pracovaly u 2. odd. HŠ, ZO GŠ a ZS GŠ.³⁰

Již dříve zmiňovaný celoroční plán měl přílohu. Jednalo se o tzv. grafický plán úkolů, který byl průběžně (dle aktuální potřeby) během roku doplňován náčelníkem ZS a jeho zástupci. Grafický plán byl doplňován např. termíny konání schůzí výborů dílčích organizací KSCČ, výboru SČSP, výboru ČSM, výboru ROH a výboru Svazarmu a členských schůzí uvedených organizací.³¹ Z toho lze dovodit, že politická práce u ZS (tak jako v celé armádě) byla na prvním místě a schůze byly dost časté.

Během roku 1953 náčelník ZS několikrát v tajných domácích rozkazech (TDR) upozorňoval na skutečnost, že každá středa v roce je vyhrazena příslušníkům správy k provádění zájmové tělovýchovy. K jejímu provádění nařídil, že se jí budou zúčastňovat všechny vojenské osoby do 42 let věku povinně, pokud nemají od lékaře potvrzení, že jsou od tělovýchovy osvobozeni. Dobrovolně se tělovýchovy mohli zúčastňovat občanskí zaměstnanci a vojenské osoby nad 42 let věku. Tělovýchova byla zvláště doporučena mladým občanským zaměstnancům ustanoveným do funkcí řidičů a písařek na stroji. Za účast příslušníků na tělovýchově odpovídali náčelníci jednotlivých oddělení s tím, že řídili jejich práci tak, aby tyto osoby ve středu po půl páté odpoledne nedostávaly žádné služební úkoly.³² Na doplnění lze uvést, že u ZS byly prováděny denně před zahájením zaměstnání tzv. fysminutky (slangový výraz

29 Před vydáním osnov každého agenturního (zpravodajského) kurzu předcházelo vydání „směrnice pro zřízení a vedení kurzu“, která obsahovala přílohy: všeobecná nařízení, denní řád kurzu (v normální všední den, v sobotní pracovní den, v nedělní a sváteční den), hrubý návrh osnovy, názvy vyučovacích předmětů (např. politická výchova, tělovýchova/střelba, služební řády, topografie, cizí jazyky, zájmové prostory, cizí zpravodajství, radiospojení, agenturní příprava, fotografování, technické pomůcky, polní řád, taktické zpravodajství) a počty vyučovacích hodin na jednotlivé předměty (např. v devítiměsíčním kurzu bylo na politickou výchovu plánováno 156 hodin, na cizí jazyky 577 hodin, na agenturní přípravu 516 hodin, na taktické zpravodajství 132 hodin, na cizí zpravodajství 16 hodin, na zájmové prostory 84 hodin, na radiospojení 16 hodin, na topografii 32 hodin, na fotografování 26 hodin atp.). Vyučovací hodina trvala 50 minut. Na závěr každého kurzu byly plánovány závěrečné písemné a ústní zkoušky a na úplný závěr byla vždy vypracována závěrečná zpráva o průběhu kurzu, která obsahovala jmenný seznam absolventů kurzu

30 ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, TDR č. 054 ze dne 19. 10. 1953, kart. č. 64.

31 Tamtéž, TDR č. 067 ze dne 23. 12. 1953, kart. č. 64.

32 Tamtéž, TDR č. 17 ze dne 14. 4. 1953, kart. č. 64.

používaný u ZS), k jejichž vedení byli (v TDR náčelníka správy) určeni příslušníci správy, kteří byli odpovědní za jejich správné vedení. Jednalo se o rozcvičky v délce 15 minut. Jednou týdně byly změněny na tzv. střeleckou trenýrovku.

V roce 1954 došlo k podstatnému „očišťení“ důstojnického sboru u ZS a započala užší spolupráce technického oddělení ZS GŠ s technickým oddělením Ministerstva vnitra, jehož některé výsledky práce byly využívány pro plnění úkolů ZS. Technické oddělení ZS bylo v roce 1954 početně doplňováno a s pomocí odborníků sovětské zpravodajské služby GRU³³ bylo schopno zhotovovat dílčí dokumenty a jiný technický materiál, např. v oblasti radiotechniky byl již vedle několika druhů agenturních radiostanic určených ke klíčování dokončen prototyp radiostanice, který byl založen na tzv. radiotelegrafním principu.

Jak už bylo zmíněno, řízení činnosti ZS se uskutečňovalo na základě zpracovaného celoročního plánu,³⁴ v jehož rámci byla, mimo dalších úkolů v něm uvedených, nejméně jednou za měsíc organizována tzv. velitelská shromáždění náčelníků oddělení a samostatných skupin, kde se např. vyhodnocovalo plnění plánů oddělení včetně skupin a byly vytyčovány nové úkoly (činnosti), které bylo nutno plnit mimo plán. U agenturních složek ZS se vzhledem k nutné centralizaci provádělo konečné schvalování operací v agenturních sítích po projednání s příslušnými náčelníky oddělení ZS u náčelníka správy. Důležitá a podstatná rozhodnutí, směrnice a rozkazy vydané náčelníkem GŠ, náčelníkem hlavní politické správy apod. se projednávaly na pracovních poradách NZS a jeho zástupců.

Jako neuspokojivý hodnotil náčelník ZS ve svém rozboru³⁵ stav automobilní techniky s tím, že ze 133 vozidel bylo více než 34 % jejich počtu v provozu více než 10 let a převážná část měla najeto 100 až 230 tisíc kilometrů ve ztížených podmínkách. Tento stav se nepříznivě projevoval na spolehlivosti i vzhledu vozidel. Nebyly ojedinělé případy, kdy důvěrníci z řad cizinců pracujících ve prospěch ZS odmítli nasednout do vozu s posměšnými poznámkami snižujícími autoritu agenturních orgánů ZS. Od roku 1952 bylo plánováno vyměnit každoročně 30 starých a opotřebovaných vozidel za nová. Od roku 1952 do roku 1954 však bylo vyměněno pouze 34 vozidel.

Na začátku roku 1954 informoval náčelník ZS ve svém tajném domácím rozkazu č. 05 příslušníky a občanské zaměstnance ZS o tom, že Ústřední dům čs. armády (ÚDA) organizoval po vzoru domů důstojníků Sovětské armády kurz všeobecného vzdělání pro vojáky z povolání, kteří neměli středoškolské vzdělání nebo si chtěli své vzdělání doplnit. Osnovy byly zaměřeny na potřeby armády. Vyučovacími předměty byly čeština, dějepis, zeměpis a základy přírodovědy. Kurz probíhal vždy každé pondělí od 18 do 22 hod. a trval čtyři měsíce. Po ukončení kurzu

33 Hlavní zpravodajská správa OS SSSR, vojenská rozvědka SSSR.

34 Ve vojenské terminologii byl nazýván také plánem na výcvikový rok.

35 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu Zpravodajské správy GŠ.

obdrželi posluchači potvrzení o jeho absolvování na základě závěrečných zkoušek. Kurzu se mohly zúčastnit manželky vojáků z povolání a občanskí zaměstnanci vojenské správy.³⁶

Od května roku 1954 byly v čs. armádě vydávány nové řády a předpisy včetně později vydaných tzv. programů bojové a politické přípravy, a protože rychlejší a kvalitnější růst bojeschopnosti armády vyžadoval co nejrychlejší zvládnutí těchto nových řádů a předpisů spolu s jejich utajením před nepřítelem, nařídil náčelník ZS náčelníkům oddělení si v co nejkratší době osvojit vydané řády a předpisy a přesně se jimi řídit při výchově a školení podřízených a důsledně vyžadovat jejich plnění v praxi. Pro studium řádů a předpisů mělo být (kromě zaměstnání v pracovní době) v plném rozsahu využíváno také povinného samostudia, a to každé pondělí od 17.30 do 20.00 hod.³⁷

Dnem 1. října 1954 náčelník ZS ve svém zvláštním tajném domácím rozkaze č. 039 (ZTDR) uvedl, že vydal novou organizační působnost některých oddělení a samostatných skupin ZS, čímž zrušil starou organizační působnost oddělení a samostatných skupin, která byla vydána 9. července 1954.

Ministr národní obrany ve svém rozkaze pro výcvikový rok 1954–1955 vytyčil jako jeden z hlavních úkolů zvládnutí způsobů ochrany před radioaktivními látkami.³⁸ V rámci Zpravodajské správy náčelník správy nařídil (počínaje únorem roku 1954) provádět pravidelný výcvik v používání ochranné masky, a to v zimním období jednou měsíčně v délce 20 minut a v letním období rozšířit výcvik o používání ochranné pláštěnky, přezůvek a rukavic ve stejném časovém rozsahu pod řízením cvičitelů. Kromě toho se mělo v rámci normálního zaměstnání (za řízení náčelníků oddělení) procvičovat dlouhodobé nošení ochranné masky a dosáhnout do konce roku doby 120 minut nepřetržitého pobytu v ochranné poloze.³⁹

V rozboru⁴⁰ náčelník ZS také stručně zmínil, že od roku 1955 vedoucí představitelé ZS stále více pociťovali nutnost prohloubení spolupráce s některými odbornými složkami MV. Zvláště se to týkalo využití seznamů osob, včetně seznamů cizinců, využití vzorů kompletů dokumentů cizinců žijících na území ČSR, ale také ze zahraničí, kteří přijížděli do ČSR.

36 ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, TDR č. 05 ze dne 21. 1. 1951, kart. č. 64.

37 ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, TDR č. 024 ze dne 2. 6. 1954, kart. č. 64.

38 Tento úkol byl pozměněn čl. 6, odst. c) tzv. „metodických pokynů“ ke „směrnici náčelníka ZS GŠ pro operačně taktickou, taktickou, bojovou a politickou přípravu ve výcvikovém roce 1954–1955“ (čj. 0328/GŠ/ZS 1954).

39 ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, TDR č. 06 ze dne 11. 2. 1955, kart. č. 64.

40 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu Zpravodajské správy GŠ.

Na základě usnesení Politického byra ÚV KSČ ze dne 7. března 1955⁴¹ byla ZS pověřena úkolem umisťovat určené důstojníky na Ministerstvu zahraničních věcí (MZV) a pod krytím úředníků MZV je vysílat do zahraničí. K zajištění plnění stanovených úkolů umístila ZS v letech 1954 a 1955 určené důstojníky také na Ministerstvu zahraničního obchodu (MZO) a ti pak byli vysíláni pod krytím pracovníků MZO na obchodní oddělení zastupitelských úřadů v západních zemích.⁴² V některých případech naráželo legalizování orgánů ZS GŠ na omezené tabulkové počty MZO, a proto bylo náčelníkem ZS GŠ ministři národní obrany genplk. Bohumíru Lomskému (cestou náčelníka GŠ genplk. Václava Kratochvíla) navrženo, aby v těchto případech bylo umisťování orgánů ZS GŠ prováděno mimo plánované tabulkové počty MZO, a to podle potřeb ZS GŠ. Uvedený návrh byl postoupen politickému byru ÚV KSČ ke schválení.

V červenci 1955 obdržel náčelník ZS GŠ genmjr. Racek (cestou náčelníka Generálního štábu) výpis ze zprávy s názvem „Organizace, plánování a výcvik průzkumu v ČSA“,⁴³ kterou obdržel také ministr národní obrany. Náčelník ZS byl ve zprávě požádán o návrh opatření pro ministra národní obrany. Ve výpisu bylo mimo jiné uvedeno, že poznatky z organizace, plánování a provádění průzkumu v Československé lidové armádě ukazovaly na některé vážné nedostatky, které způsobovaly snížení bojové připravenosti průzkumných jednotek. Jednalo se např. o průzkumné jednotky pro činnost v hloubce, tedy průzkumné výsadky, které armáda po rozpuštění 73. pluku⁴⁴ neměla, protože k tomu nebyly vytvořeny materiální, organizační a jednotné teoretické předpoklady. Armáda měla pouze průzkumné čety u pluků, průzkumné roty u divizí a průzkumné prapory u mechanizovaných a tankových divizí. Těmito průzkumnými silami a prostředky mohla divize provádět průzkum do hloubky okolo 50 km. Dalším nedostatkem bylo, že ze strany Zpravodajské správy GŠ a Generálního štábu MNO nebylo učiněno vše pro koordinaci jednotlivých druhů průzkumu.⁴⁵ V důsledku toho neměl náčelník GŠ celkový přehled o průzkumu, zejména u druhů vojsk.

V rozboru odborné a politické práce Zpravodajské správy GŠ,⁴⁶ který zpracoval náčelník ZS genmjr. Antonín Racek pro politické byro ÚV KSČ⁴⁷, se mimo jiné

41 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 230, svazek ZNZS/APz, 1957, čj. 0015243.

42 V období let 1954–1955 bylo umístěno celkem deset důstojníků pod krytím MZO v zahraničí.

43 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 230, svazek ZNZS/APz, 1956, čj. 007250/NGŠ-1955.

44 73. pluk byl založen 1. 10. 1949 pod otevřeným názvem „Vojenské výcvikové středisko Chlum“, které po stránce velitelské podléhalo 2. odd. a 5. odd. HŠ a po stránce hospodářské štábnímu praporu MNO. Útvar byl zrušen na základě výnosu MNO čj. 001901 OMS ze dne 13. 8. 1954. Více viz MEDVECKÝ, Matej. Zabudnutý útvar. Krátke dejiny 73. pešieho pluku (1949–1954). *Vojenská história* 1/2016, s. 88–111.

45 Jednalo se např. o tyto druhy průzkumu: ženijní, chemický, radiační, radiotechnický, dělostřelecký, letecký aj.

46 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu Zpravodajské správy GŠ.

47 Tamtéž.

uvádí, že Zpravodajskou správu tvořila oddělení, samostatné skupiny a podřízený 55. pluk rádiového průzkumu. V rozboru⁴⁸ náčelník správy také uvedl, že u ZS bylo v KSČ 326 důstojníků, z toho 202 předúnorových členů, 122 členů přijatých po únoru 1948 a 2 bezpartijní důstojníci. Z celkových počtů 326 důstojníků bylo 83 absolventů vojenských akademií, 188 absolventů vojenských učilišť, 41 absolventů zpravodajského kurzu a 14 důstojníků bylo bez odborného vojenského školního vzdělání. Ze západních jazyků ovládalo 196 důstojníků jeden cizí jazyk, 83 důstojníků dva a více cizích jazyků a 47 důstojníků neovládalo žádný cizí jazyk. Věkový průměr příslušníků Zpravodajské správy činil 34 let a 176 důstojníků pracovalo u ZS déle než 3 roky.

Náčelník ZS GŠ v rozboru dále uvedl, že rozčleněná dislokace pracovišť ZS uvnitř státu, ale i v zahraničí klade nadměrné požadavky na provádění organizační, řídicí a politicko-výchovné práce u Zpravodajské správy. Přesto však byla ZS jako celek schopna plnit úkoly, které jí byly ukládány náčelníkem GŠ, a i když např. v oblasti materiálně-technického zabezpečení ZS bylo těžiště položeno na vývoj a zhotovování dokumentů, operativně-technických pomůcek, zejména spojovacích, pro potřeby agenturních složek aj. V roce 1954 byl i nadále problémem se zabezpečením výkonných zpravodajských oddělení příslušnou, zejména automobilní technikou.

Náčelník ZS ke konci roku 1955 vydal některá níže uvedená nařízení:

- technické oddělení mělo zahájit vývoj přístroje určeného pro práci orgánů agenturní složky ZS, který měl být schopen vypustit celou relaci během několika vteřin;⁴⁹
- provedení voleb do důstojnických čestných soudů pro mladší a starší důstojníky do 23. prosince 1955;⁵⁰
- každý náčelník oddělení nebo samostatné skupiny měl při odchodu ze svého pracoviště mimo budovu Generálního štábu svůj odchod nahlásit u pobočníka náčelníka správy;
- zákaz ukládání tajných a přísně tajných materiálů v pracovních stolech.

V návrhu na zlepšení spolupráce a pomoci orgánů MV orgánům vojenské rozvědky ze dne 16. dubna 1956 náčelník ZS genmjr. Racek mimo jiné uvedl, že výkonné orgány vojenské rozvědky ZS (agenturní složky) byly při své práci na území ČSR do značné míry odkázány na spolupráci a pomoc orgánů MV. Skutečnost, že již charakter práce vojenské rozvědky se opíral o širokou a dobře podchycenou organizaci

48 Tamtéž.

49 K vývoji tohoto přístroje vedla skutečnost, že na územích západních států nešlo v agenturní činnosti orgánů ZS používat pro předávání zašifrovaných zpráv normální klíčovací systém, protože tento způsob byl již zastaralý a nepřátelská kontrarozvědka mohla takový vysílač snadno zaměřit.

50 Podle rozkazu náčelníka GŠ č. 08/1955 došlo ke zřízení důstojnických čestných soudů pro období roku 1956.

MV na území státu, jen zdůrazňovala nutnost operativní spolupráce a pomoci MV vojenské rozvědky. Spolupráce a pomoc MV byla nutná zejména v oblastech:

1. lustrace adres, kde se projevovaly nedostatky v tom směru, že probíhaly málo operativně a v některých případech trvaly déle než tři měsíce;
2. legalizační opatření na území ČSR: praxe v provádění legalizačních opatření v podstatě vyhovovala, avšak pro vojenskou rozvědku nebylo při vyplňování dokumentů, které měly být použity agenturními pracovníky v zájmových prostorech, akceptovatelné, aby s těmito dokumenty a jejich přesným zněním byli seznámeni orgány MV;
3. opatrování čistých dokladů (falzifikátů) pro zájmové prostory: pro vojenskou rozvědku nebylo v této oblasti akceptovatelné, aby zhotovitel (konkrétně IX. správa MV) sám vyplňoval jména orgánů vojenské rozvědky pracujících v zájmových prostorech, což bylo i z konspiračních důvodů nepřijatelné; jiným způsobem odmítala IX. správa v této otázce spolupracovat;
4. přístup do evidencí a archivů úrovně místní až ústřední: vojenské rozvědky byl umožňován přístup pouze za účelem lustrací určitých adres; nebylo jí umožňováno provádění výpisů a vyhledávání zájmových osob, což platilo také o evidencích cizinců a bezdomovců, VB (kurent) a reemigrantů (zakázán přístup).

Těmito opatřeními byla orgánům vojenské rozvědky vzata možnost výběru vhodných adres pro rozpracování⁵¹ a dále tato praxe znemožňovala vojenské rozvědky operativní práci. V dalších oblastech spolupráce mezi ZS GŠ a MV (např. zajištění styku s informátory a zájmovými osobami, informace pro prověrky, pomoc při zřizování skutečných krycích adres, obstavení pošty, záležitosti pasové a vízové a provádění hraničních operací) bylo náčelníkem ZS GŠ v uvedeném návrhu konstatováno, že prováděná praxe v podstatě plně vyhovovala.⁵²

Vládním nařízením č. 1938 ze dne 24. července 1956 byl vydán zákaz přijímání zaměstnanců u ústředních úřadů, což se vztahovalo i na občanské zaměstnance Ministerstva národní obrany (tedy i ZS GŠ). Zpravodajské správě byl novými tabulkami mírových počtů zvýšen stav občanských zaměstnanců o 25 funkcí, a protože se většinou jednalo o specialisty⁵³, nebylo možno provést doplnění u ZS GŠ z počtů občanských zaměstnanců, kterým byla v rámci ústředních úřadů zrušena jejich funkční místa. Proto v listopadu 1956 poslal náčelník ZS GŠ (cestou náčelníka GŠ genplk. Václava Kratochvíla) ministři národní obrany genplk. Bohumíru

51 Rozkazem náměstka ministra vnitra plk. Košťála měla vojenská rozvědky tyto informace vyžadovat od orgánů I. správy MV, která (podle náčelníka ZS) „dávala“ pouze to, co uznala za vhodné.

52 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 230, svazek ZNZS/APz 1957, čj. 005659/GŠ-ZS-1956.

53 Jednalo se např. o funkce překladatelka, kreslič-návrhář, spisový manipulants, administrativní pracovníci, sekretářky pro zahraničí, inženýři pro vývoj a rozvoj, automechanici-řidiči, laborant, litograf nebo knihař.

Lomskému dopis, ve kterém žádal o povolení výjimky ve věci přijímání občanských zaměstnanců podle tabulek mírových počtů, neboť je naléhavě potřeboval k plnění úkolů u Zpravodajské správy.

Prvořadým a hlavním úkolem ZS v roce 1956 bylo zabezpečení velení Československé lidové armády, představitelů československého státu a odpovídajícím podílem i armády účastníků tehdejších zemí tzv. socialistického tábora dostatkem podkladů o záměrech, plánech a přípravách války hlavních západních států seskupených v NATO.⁵⁴ Tento úkol ležel z největší části na složkách agenturního a rádiového průzkumu ZS. Hlavní úkoly kladené na agenturní složky ZS byly zaměřeny na ozbrojené síly USA, Velké Británie, Francie, Německé spolkové republiky a Itálie. Jednalo se např. o zjišťování záměrů armád NATO na přípravu války, budování ozbrojených sil, tabulkové počty, bojovou sestavu, dislokaci a uskupení pozemních a vojenských vzdušných sil, zvláště útvary vyzbrojené prostředky hromadného ničení, způsoby a prostředky ochrany osob, zbraní a bojové techniky před účinky napadení atomovými, chemickými a bakteriologickým zbraněmi a další.

Těžiště práce pátracích (agenturních) složek ZS leželo v roce 1956 ve výstavbě nových agenturních sítí, v přípravě a vysílání pátračů ilegalistů spolu s výstavbou ilegálních rezidentur, které měly plnit úkoly tzv. zpravodajského zabezpečení za války. S procesem „očišťování“ sítě a některých neúspěchů v zájmových prostorech prošly pátrací (agenturní) složky od roku 1951 úplnou obměnou důstojníků, které z hlediska kádrového nebo státobezpečnostního bylo nutno vyměnit. Obtížnost a důležitost úkolů za ztěžující a zosťující se agenturní situace v zájmových prostorech si vyžádala podstatné rozšiřování počtů důstojníků pátracích složek. Problémem, který se vyskytl při rozšiřování počtů u pátracích složek, bylo, že u všech důstojníků pátracích složek se vyžadovalo soustavné prohlubování politických, jazykových a všeobecných vědomostí. K zabezpečení tohoto růstu bylo nutno postupně uvolňovat důstojníky z jejich služebního zařazení a umožňovat jim studium na politických, vojenských a civilních školách, což se nedařilo plnit vzhledem ke kádrové situaci u pátracího úseku. Dalším problémem bylo nedostatečné využívání moderního technického zabezpečení v agenturní práci, např. stanic pro ultrakrátké vlny aj. Hlavní příčina spočívala v obavách, aby tyto nové a vysoce technické prostředky nepadly do rukou nepřátelské rozvědky.

Při plnění úkolů stanovených plánem na výcvikový rok 1956 a při umístění důstojníků ZS GŠ pod krytím úředníků MZO a MZV narážela Zpravodajská správa na stále větší překážky, které nemohla svými prostředky odstraňovat. Pro obsazování rezidentur a zvláště tam, kde Generální štáb neměl úřady vojenských přidělců, bylo v lednu 1956 přikročeno ke zpracování materiálů, kterými bylo cestou ÚV KSČ uloženo ministrům zahraničního obchodu a zahraničních věcí vytvořit podmínky

54 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu Zpravodajské správy GŠ.

pro vysílání potřebného počtu zpravodajských důstojníků pod krytím těchto ministerstev do tzv. kapitalistických států. Ministr zahraničního obchodu (podle vyjádření náčelníka ZS GŠ genmjr. Racka) plně pochopil požadavek Zpravodajské správy, ale ministr zahraničních věcí nebyl potřebám ZS GŠ nakloněn.⁵⁵ Od roku 1957 také začalo docházet k postupnému vyčleňování určených orgánů agenturní složky ZS na krajské vojenské správy (KVS) s úkolem náborové činnosti pro ZS GŠ.

Během roku 1956 byl rádiový průzkum schopen zabezpečit odposlech, zaměření a vypátrání rádiových sítí hlavního uskupení pozemních a vzdušných sil NATO od severních hranic Dánska po severní pobřeží Afriky s pravou hranicí podél pobřeží Severního moře a levou hranicí podél východního pobřeží Itálie. V uvedeném roce bylo započato se zkušebním odposlechem ultrakrátkých vln a stanoviště odposlechu byla rozšířena o další, která měla doplnit poznatky o tzv. radionavigační soustavě amerických vzdušných sil, stupni výcviku, slétanosti ve svazech, spolupráci s pozemními jednotkami, návycích při rádiovém provozu, zachycování televizních přenosů pro vojenské účely a další. Do roku 1959 bylo zajištěno vybudování sedmi stanovišť, která měla ve spolupráci s protivzdušnou obranou státu (PVOS) zabezpečit kontrolu vzdušného prostoru od Alp až po řeku Rýn.

Od 1. října 1956 začaly platit nové tabulky válečných a mírových počtů (TVMP) a byly doplněny také funkce dvou zástupců náčelníka správy, kteří se podíleli na řízení činnosti ZS GŠ. Jeden zástupce byl pro agenturní složky (ZNZS/NAPz, dříve náčelník oddělení B) a druhý pro vojskový a rádiový průzkum.⁵⁶

Ke konci roku 1956 působilo u Zpravodajské správy 15 útvarových a 18 dílčích organizací KSČ (ÚO KSČ a DO KSČ), ve kterých bylo organizováno celkem 358 členů a 25 kandidátů KSČ. Do konce roku 1955 se na řízení stranicko-politické práce (SPP) podílel zástupce pro věci politické (ZVP) a dva další političtí pracovníci, kteří se také podíleli na řízení SPP u 55. rpr (rádiový prapor). Od roku 1956 řídili a usměrňovali stranicko-politickou práci u Zpravodajské správy zástupce pro věci politické a tři političtí pracovníci – instruktoři stranicko-politické práce. Dále bylo plánováno vyškolit v roce 1956 dalších pět politických pracovníků ve zpravodajském kurzu a po jeho absolvování je v roce 1957 zařadit na funkční místa zástupce pro věci politické agenturních složek. Za jeden z hlavních nedostatků v řídicí práci politických pracovníků u ZS byl považován nedostatečný osobní styk s komunisty a bezpartijními na pracovištích ZS, protože se účastnili různých porad, shromáždění, hlášení, takže osobní styk politických pracovníků se omezoval pouze na styk s náčelníky ZS. Další nedostatek v práci politických pracovníků se projevil v řízení útvarových organizací KSČ u agenturních složek, které byly dislokovány na různých místech republiky a u 55. rpr v Kralovicích včetně jeho odloučených organizačních celků.

55 Tamtéž, kart. č. 230, svazek ZNZS/APz 1957, čj. 0016358/GŠ-ZS.

56 Od roku 1951 do 30. 9. 1952 řídil všechna pracoviště náčelník ZS GŠ sám.

Z dochovaného výpisu ze statutu a organizačního řádu MNO a z rozboru odborné a politické práce Zpravodajské správy GŠ⁵⁷ vyplývá, že na konci roku 1956 byla organizační struktura ZS pravděpodobně následující:⁵⁸

- náčelník Zpravodajské správy;
- zástupce náčelníka správy pro věci politické (ZNZS/ZVP). Odpovídal za cílevědomé řízení práce příslušníků politické skupiny a útvarové organizace KSČ podle směrnic ÚV KSČ pro vyšší stranické orgány v armádě a podle směrnic náčelníka ZS a náčelníka politického oddělení MNO;
- zástupce náčelníka Zpravodajské správy (ZNZS). Odpovídal za řízení a výsledky práce informačního oddělení ZS podle plánu, který byl schválen náčelníkem ZS s důrazem na iniciativní a včasné informování velení československé armády o plánech a zámyslech tzv. kapitalistických států na rozpoutání války proti státům tzv. socialistického tábora;
- zástupce náčelníka správy pro vojsový a rádiový průzkum. Odpovídal za úplnou bojovou a mobilizační pohotovost, za řízení a výsledky práce oddělení rádiového průzkumu, oddělení vojsového průzkumu a 55. rádiového pluku, a to v plném rozsahu plánů uvedených oddělení a útvarů, které byly schvalovány náčelníkem ZS;
- zástupce náčelníka Zpravodajské správy pátracích složek (označován v rámci ZS také jako zástupce NZS pro „B“ nebo zástupce náčelníka ZS pro agenturní věci). Odpovídal za řízení a výsledky práce na prvním, druhém a třetím pátracím oddělení na základě plánů, které byly pro tato oddělení schvalovány náčelníkem ZS;⁵⁹
- informační oddělení (označováno v rámci ZS jako složka „A“) bylo organizováno do skupin. Náčelník oddělení byl podřízen zástupci náčelníka Zpravodajské správy.⁶⁰ Oddělení zpracovávalo pro nejvyšší představitele strany, vlády a velení a pro široké potřeby vojsk čs. armády poznatky o ozbrojených silách tzv. kapitalistických států, zejména o uskupení, výstavbě, organizaci, taktice, bojové přípravě, bojové technice a vývoji, výzkumu a o možnostech mobilizačního rozvinutí vojsk NATO. Jednalo se o denní zpravodajská hlášení (vydáváná jednou týdně), souhrnná zpravodajská hlášení o stavu ozbrojených sil západních států (vydáváná čtvrtletně), přehledy zpráv obsahující dílčí poznatky o organizaci, technice a způsobech vedení boje armádami NATO (vydáváná čtvrtletně) a informační práce, které obsahovaly ucelené poznatky o organizaci, technice, zásadách vedení boje a ekonomice západních

57 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, rozbor situace a současného stavu Zpravodajské správy GŠ.

58 Tamtéž, působnost zástupců NZS, náčelníků oddělení a samostatných skupin.

59 Agenturní úkoly na výcvikový rok, které měly plnit pátrací složky (např. výstavba rezidentur, získávání TSP apod., legalisté apod.), byly vždy předávány zástupci pro „B“ v dokumentu s přísně tajným číslem jednacím. Agenturní úkoly nebyly tedy zveřejňovány v plánu ZS na výcvikový rok jako další, běžné úkoly stanovené pátracím složkám (např. účast na školení řidičů, zabezpečení běžným materiálem, politická příprava apod.).

60 Ostatní zástupci náčelníka ZS byli jeho představenými.

států (vydávané podle plánu schváleného náčelníkem GŠ). Podkladem pro práci informačního oddělení byly především zprávy získané výzvědnou činností pátracího oddělení a oddělení rádiového průzkumu. Kromě toho oddělení využívalo tiskoviny, odborné časopisy a publikace. Oddělení se členilo na šest skupin (čtyři vševojskové skupiny podle zájmových prostorů, jedna letecká skupina a jedna skupina vojenské techniky a ekonomiky). Celkem pracovalo u tohoto oddělení 33 důstojníků, 15 občanských zaměstnanců a neobsazeno bylo 9 funkčních míst důstojníků;

– 1. pátrací oddělení (v rámci ZS označováno jako složka „B1“). Náčelník oddělení odpovídal kromě úkolů za získávání zpráv z bývalé NSR a Rakouska, a to podle hlavních úkolů Zpravodajské správy pro operační rozvědku. Tato činnost byla prováděna z pracovišť rozmístěných na území ČSR;

– 2. pátrací oddělení (v rámci ZS označováno jako složka „B2“). Náčelník oddělení odpovídal za trvalé získávání zpráv z tzv. kapitalistické ciziny podle rozkazů ukládaných zástupcem náčelníka ZS pro agenturní věci. Tato činnost byla prováděna z pracovišť v ČSR dislokovaných v prostorách Generálního štábu a z pracovišť rozmístěných na území západních států;

– 3. pátrací oddělení (v rámci ZS označováno jako složka „B3“). Náčelník oddělení odpovídal za trvalé získávání zpráv z tzv. kapitalistické ciziny podle rozkazů ukládaných zástupcem náčelníka ZS pro agenturní věci. Tato činnost byla prováděna z pracovišť v ČSR dislokovaných v prostorách Generálního štábu a z pracovišť rozmístěných na území západních států;⁶¹

– oddělení rádiového průzkumu (v rámci ZS označováno jako složka „R“). Náčelník oddělení odpovídal za organizování rádiového průzkumu západních armád a jejich letectva tak, aby velení armády bylo včas informováno o přípravách napadení ČSR s cílem nedopustit útok nepříteli s překvapením. Náčelník oddělení měl také odpovědnost za bojovou pohotovost oddělení rádiového průzkumu (také tzv. spojovací uzel ZS GŠ) a 55. rádiového pluku. Oddělení získávalo zprávy o západních armádách odposlechem radiotechnických prostředků armád NATO, a to pomocí krátkovlnné a ultrakrátkovlnné techniky, rádiového dálkopisu a dalšími prostředky (cestou 55. pluku rádiového průzkumu, v dokumentech ZS je používán také název radioprůzkumný pluk). Oddělení se podílelo na vývoji a zhotovování doplňkové techniky pro potřeby rádiového a agenturního průzkumu, včetně zabezpečování spojení se zahraničními pracovišti (rezidenturami). Oddělení řídilo a usměrňovalo výcvik a školení příslušníků 55. pluku rádiového průzkumu. U oddělení pracovalo celkem 21 důstojníků, 8 poddůstojníků a 3 občanskí pracovníci. Neobsazeno bylo 5 funkčních míst důstojníků, 7 funkčních míst poddůstojníků z povolání a 9 funkčních míst občanských zaměstnanců;

61 Jednalo se o příslušníky ZS, kteří byli umístěni u úřadů VLP (vojenský a letecký přidělenec), orgány ZS pod krytím na zastupitelských úřadech a institucích ČSR, čs. státní příslušníky, kteří pracovali v cizině a byli zvláště zpravodajsky vyškoleni, úkolování a řízení ve zpravodajské činnosti.

– oddělení vojskového průzkumu (v rámci ZS označováno jako složka „E“). Náčelník oddělení odpovídal za shromažďování, vyhodnocování a zevšeobecnování získaných poznatků a jejich využití ke zkvalitnění vojskového průzkumu v ČSLA a také za výcvik, materiální zabezpečení, bojovou a mobilizační připravenost 22. vpzr (výsadeková průzkumná rota). Oddělení řídilo, kontrolovalo a usměrňovalo oddělení vojskového průzkumu u vojenských okruhů, sborů a divizí, včetně výcviku průzkumných jednotek útvarů a svazků. Dále také koordinovalo a usměrňovalo průzkumný výcvik druhů vojsk.⁶² U oddělení pracovalo 7 důstojníků a 1 poddůstojník z povolání;

– oddělení pro styk se zahraničím. Náčelník oddělení řídil vojenské přidělenec, kteří plnili úkoly např. v Sofii, Bukurešti, Káhiře, Pekingu, Bělehradu, Londýně, Paříži a jinde.⁶³ Náčelník oddělení prováděl oficiální styk s vojenskými a leteckými přiděleními zemí akreditovaných v Praze. Tento styk byl však regulován podle vývoje mezinárodní situace a v souladu s linií Ministerstva zahraničí v duchu Ženevské konference. Dalším úkolem náčelníka oddělení bylo zajišťování výměnných rekreací mezi československou armádou a armádami Varšavské smlouvy.

– 6. oddělení (v rámci ZS označováno jako složka „S“ nebo spojovací oddělení). Náčelník oddělení odpovídal za řízení a provádění šifrového spojení u ZS GŠ podle ustanovení vládních směrnic o provádění šifrové služby v čs. úřadech a za hranicemi státu, vládních směrnic o organizaci a provádění šifrové služby na ministerstvech a úřadech ČSR a podle pokynů zvláštní správy MV mezi ZS GŠ. Oddělení zabezpečovalo šifrové spojení s legálními rezidenturami v zahraničí a s úřady vojenských přiděleneců ve spřátelených státech, včetně zabezpečování příslušníků agenturních složek zvláštními šifrovacími prostředky. Oddělení řídilo a kontrolovalo stav utajení velení všech složek ZS GŠ a podřízeného 55. pluku rádiového průzkumu. Celkem bylo u oddělení zařazeno 9 důstojníků v ústředí (tedy u ZS) a 17 důstojníků šifrantů na zahraničních pracovištích.

– oddělení speciální (v rámci ZS označováno jako složka „Z“ nebo oddělení pro speciální spojení). Náčelník oddělení odpovídal za soustavné sledování a včasné luštění šifrové i jinak utajované vojenské korespondence západních armád. Oddělení také studovalo a vyhodnocovalo šifrovací pomůcky a šifrovací stroje. Celkem u tohoto oddělení pracovalo 28 důstojníků a neobsazena byla 2 funkční místa občanských zaměstnanců;

– oddělení technické (v rámci ZS označováno jako složka „G“, bylo členěno do skupin). Náčelník oddělení odpovídal za zabezpečení a splnění všech úkolů stanovených plánem ZS a také za zabezpečení všech nutných neplánovaných úkolů, které

62 Např. dělostřelecký průzkum, chemický průzkum, ženijní průzkum, letecký průzkum a další druhy průzkumu.

63 Nedařilo se provést výměnu vojenského přidělence v Moskvě, přestože sovětské straně byl předložen velký počet návrhů nových osob určených k výměně přidělence. Návrhy však nebyly sovětskou stranou přijaty.

se objevily během výcvikového roku, a řídil tajnou tiskárnu ZS GŠ na základě jejího statutu. Oddělení vyvíjelo a zhotovovalo dokumenty a technické pomůcky k zabezpečení operativního spojení pro potřeby agenturních složek a podílelo se na tisku informačních prací vydávaných u ZS. U oddělení bylo zařazeno 5 důstojníků a 5 občanských zaměstnanců. Neobsazeno bylo 1 funkční místo důstojníka a 9 funkčních míst občanských zaměstnanců;

- týlové oddělení (v rámci ZS označováno jako složka „T“). Náčelník oddělení odpovídal za zajištění materiálních prostředků pro potřebu ZS podle ročního plánu MTZ (materiálně-technické zabezpečení), za jejich hospodárné využití a zejména za jejich evidenční podchycení v ústřední evidenci týlového oddělení. Oddělení zajišťovalo také potřeby agenturních složek intendantčním materiálem, bytovým zařízením a automobilní technikou. Spravovalo sklad výstrojních součástek agenturních složek a zabezpečovalo informační oddělení fotopracemi a fotomateriálem. U oddělení bylo zařazeno 6 důstojníků, 2 poddůstojníci a 16 občanských zaměstnanců. Neobsazeno bylo 7 funkčních míst občanských zaměstnanců;

- automobilní skupina (v rámci ZS označována jako složka „As“). Náčelník skupiny odpovídal za řízení a zabezpečení ZS v otázkách automobilního provozu dle požadavků a potřeb správy v míru i za mimořádné situace, včetně rozdělení pohotovostních služeb řidičů;

- kádrová skupina (v rámci ZS označována jako složka „D“). Náčelník skupiny odpovídal za kádrový stav a třídní složení příslušníků ZS s tím, že měl provádět výběr a doplňování kádry, které vyhovovaly podmínkám pro práci u ZS s důrazem na politicky vyspělé, třídně a vlastenecky naprosto oddané důstojníky, poddůstojníky a občanské zaměstnance, kteří svými vlastnostmi mohli zabezpečit chod obtížné služby u ZS a podřízeného 55. rpr.⁶⁴ Skupina se také podílela na náboru občanů pro spolupráci se ZS a zabezpečovala veškeré kádrové otázky vyplývající z nomenklatury⁶⁵ náčelníka Generálního štábu v oblasti důstojníků vojskového průzkumu. V rámci přijímání osob k ZS bylo jejich přijetí vždy konzultováno s HS VKR (Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky), která vždy vydala souhlas nebo nesouhlas s přijetím jednotlivých osob;

- skupina K (v rámci ZS označována jako složka „K“ nebo školská skupina). Náčelník skupiny odpovídal za správnou výchovu a kvalitní výuku nových kádrů

64 Při plnění úkolů narážela kádrová skupina na překážky, kterými bylo např. malé pochopení důležitosti zpravodajské služby u velitelů ČSLA, kteří nechtěli důstojníky, kteří vyhovovali službě u ZS, uvolňovat z funkcí. Další překážkou byla např. slabá znalost některého z jazyků západních států možnými uchazeči o službu u ZS, protože západním jazykům nebyla při výuce na vojenských školách a učilištích věnována dostatečná pozornost. Výběr a zařazování nových důstojníků na funkční místa u ZS byl vždy projednáván a uskutečňován teprve po souhlasu HS VKR a konkrétního náčelníka organizačního celku ZS.

65 Jmenování funkcionářů a pracovníků ZS GŠ tedy podléhalo schválení orgánů KSČ. Prověřeným osobám vhodným ke jmenování na funkce u ZS se říkalo „nomenklатурní kádr“.

pro potřebu pátracích složek ZS a prováděl jejich školení podle programu a osnov schválených náčelníkem správy pro každý školní běh. Základem osnov a školení byla „směrnice pro agenturní práci“ z roku 1954. Skupina prováděla také základní výuku, přípravu a výcvik kádrů pro doplňování především agenturních složek.⁶⁶ U skupiny bylo zařazeno 6 důstojníků učitelů a náčelníkem Generálního štábu schvalovaný počet žáků. Všechny 6 učitelů ovládalo cizí jazyky;

– finanční skupina (v rámci ZS označována jako složka „F“). Náčelník skupiny odpovídal za správné a včasné plánování všech finančních prostředků pro zabezpečení úkolů ZS, za vedení příslušné evidence a za sledování čerpání úvěrů a přidělných limitů. Řízení finanční oblasti bylo prováděno na základě ustanovení platných finančních předpisů a směrnic Finanční správy MNO pro hospodaření s finančními prostředky. Skupina také zabezpečovala finanční prostředky pro činnost agenturních složek a hospodařila s finančními prostředky v korunách a v cizích valutách. Tzv. finanční plány předkládala skupina Finanční správě MNO (FS MNO). U skupiny bylo zařazeno 5 důstojníků a 2 občanští zaměstnanci;

– důstojník pro mobilizační a organizační věci pátracích složek ZS. Byl podřízen zástupci náčelníka Zpravodajské správy pro pátrací oddělení. Odpovídal za včasné, úplné a věrohodné zpracovávání mobilizačních opatření ZS, která se týkala agenturních sítí zvláště k tomuto úkolu budovaných na prvním a druhém pátracím oddělení. Organizoval a povolával zálohy na cvičení podle rozkazů zástupce NZS pro pátrací oddělení. Před povoláními příslušníky ZS, jiných správ GŠ a MNO nebo útvarů ČSLA vystupoval pod krycím názvem „důstojník ZS pro zvláštní úkoly“;

– pomocná kancelář (od 1. listopadu 1956 název tajná spisovna). Náčelník kanceláře (skupiny, spisovny) odpovídal za řízení činnosti a za bezpečnou a operativní spisovou manipulaci podle ustanovení předpisu Adm 1-1⁶⁷ a jiných platných předpisů a nařízení v ČSLA. Kancelář (skupina, spisovna) zajišťovala také kurýrní poštu ze zahraničí a do zahraničí, včetně písemné agendy vznikající u všech organizačních složek ZS. Činnost kanceláře zabezpečovali 3 důstojníci a 2 občanští zaměstnanci. Neobsazeno bylo jedno místo občanského zaměstnance;

– 55. pluk rádiového průzkumu⁶⁸ plnil tzv. radioprůzkumné úkoly (tj. odpisování) radiotechnickými prostředky (v pásmech KV a UKV) a zabezpečoval spojení

66 Do konce roku 1954 byla příprava kádrů ZS GŠ prováděna v tzv. kurzu pro přípravu a školení kádrů, který byl organizován u 73. pěšího pluku (73. pp). Pluk byl zřízen 1. října 1949 pod krycím názvem Vojenské výcvikové středisko Chlum a zrušen byl koncem roku 1954. Jeho úkolem byla základní výuka, příprava a výcvik kádrů pro doplňování především tzv. pátracích (agenturních) složek ZS. Více viz MEDVECKÝ, Matej, ref. 44.

67 Jednalo se o předpis s názvem „Spisová a archivní služba v armádě“.

68 Byl zřízen ke dni 1. 9. 1952. Prováděl rádiový průzkum z pevných stanovišť a prakticky s technikou, která byla vyvinuta za války v Německu a Anglii. Bližší informace k útvaru viz MINAŘÍK, Pavel. Odpověď na dotaz 435. [Cit. 2020-10-01.] In: *Československé vojenství* [online]. Dostupné z: http://vojenstvi.cz/vasedotazy_29.htm.

se zahraničními rezidenturami Zpravodajské správy. U útvaru bylo k měsíci červnu 1956 zařazeno celkem 819 osob, z toho bylo 82 důstojníků, 160 poddůstojníků z povolání (z toho 101 žen) a 577 poddůstojníků a mužstva základní služby (z toho 220 žen). Neobsazeno bylo 13 funkčních míst důstojníků. Pluk byl odborně řízen oddělením rádiového průzkumu ZS.

Na konci roku 1956 bylo u Zpravodajské správy na funkcích zařazeno 328 důstojníků, 14 poddůstojníků, 74 občanských zaměstnanců, tj. celkem 416 osob.⁶⁹ Podle tabulek mírových počtů nebylo obsazeno 61 funkčních míst důstojníků, 15 míst poddůstojníků a 37 míst občanských zaměstnanců, celkem bylo tedy 113 neobsazených míst. V uvedených neobsazených počtech byla zahrnuta neobsazená vojenská oddělení v zahraničí. Jednalo se o Brusel, Řím, Bern, Stockholm, Mexiko a Athény.

Na začátku ledna 1957 provedl náčelník ZS zhodnocení splnění hlavních úkolů Zpravodajskou správou, které jí byly stanoveny na rok 1956.⁷⁰ V obsáhlém zhodnocení například uvedl, že činnost Zpravodajské správy za mimořádných událostí v době „kontrarevoluce“ v Maďarsku a útoku „imperialistů“ na Egypt ukázala, že Zpravodajská správa jako celek – i přes nedostatky, které jsou uvedeny v hodnocení⁷¹ – v roce 1956 v podstatě splnila hlavní úkoly. Morální a politický stav Zpravodajské správy zhodnotil náčelník ZS jako dobrý.⁷²

Během roku 1957 byl náčelníkem Zpravodajské správy zpracován dokument s návrhem změn organizační struktury ZS GŠ na léta 1959 a 1960. Návrh změn organizační struktury reagoval na nedostatky, které se vyskytly v organizaci a činnosti ZS během platnosti tabulek válečných a mírových počtů (TVMP), které vstoupily v platnost dnem 1. října 1956.

V popsaném období byla československá armáda budována na základě zkušeností z druhé světové války a byla připravována na vedení války konvenčními

69 ABS, f. ZS/GŠ, část tzv. balíkový fond (BF), kart. č. 137, čj. 0015053/GŠ-ZS. V počtech bylo započítáno také 31 důstojníků připravujících se ve zpravodajském kurzu ZS GŠ.

70 Tamtéž.

71 Náčelníci na nižších stupních ZS se například dopouštěli tzv. kázeňských přestupků hlavně z falešného kamarádství či smířlivosti k nedostatkům a snažili se náročnost přenést na starší náčelníky. ZS se nepodařilo v západní Evropě podchytit činnost nepřátelských zpravodajských služeb, které vedly k událostem v Maďarsku a v Egyptě. Dalšími nedostatky bylo doplňování správy novými kádry, nedostatek bytů apod.

72 Na závěr zhodnocení úkolů stanovil náčelník ZS opatření, která bylo nutno řešit v roce 1957. Jednalo se např. o dokončení meziministerského jednání o spolupráci zpravodajských orgánů MNO (tj. orgánů ZS GŠ) a MV, rozšíření měřicí základny tzv. radioprůzkumu, organizování vlastního goniometru na území NDR a tím zabezpečení před možným neplněním úkolu ze strany polské armády, pro ujasnění a usměrnění všech otázek agenturního, rádiového a vojenského průzkumu (zvláště v době války) provedení konzultace na Generálním štábu v Moskvě.

prostředky bez použití zbraní hromadného ničení (ZHN).⁷³ Tím byla poznamenána i organizační struktura vojenského výzvědného zpravodajství. Až teprve v průběhu dalších období byly pro celou československou armádu a také pro armády Varšavské smlouvy postupně rozpracovávány závěry o příští možné válce a přípravě armád na vedení války za použití jaderných zbraní, čímž vzrostl význam faktoru nenadálého napadení území států Varšavské smlouvy a také důležitost vojenského zpravodajství jako jednoho z prostředků informování vedení státu pro zjišťování příznaků nenadálého napadení ČSSR.

Přednostové (náčelníci) zpravodajského oddělení a Zpravodajské správy v období od roku 1951 do roku 1956

brigádní generál Ludvík KLEN⁷⁴ (původní příjmení Kreisel,⁷⁵ 18. 8. 1899 – ?). Ve funkci od 1. 9. 1948 (přednosta 2. oddělení HŠ), od 10. 8. 1950 (náčelník zpravodajského oddělení GŠ) do 12. 3. 1951, zproštěn funkce.⁷⁶ V KSČ od 3. 4. 1946. Od roku 1911 byl studentem gymnázia v Kroměříži. V šesté třídě gymnázia byl odveden do rakouské armády. Po skončení první světové války se vrátil do ČSR, kde vykonával ještě dva měsíce vojenskou službu a poté odešel do civilu, kde v roce 1919 dokončil studium s maturitou v Kroměříži. Ihned (na základě své přihlášky) nastoupil dobrovolnou službu v československé armádě u pěšího pluku 12. v Komárně, kde vykonával funkce velitele čety, roty a poboč-

73 Jedná se o zbraně, které jsou navrženy tak, aby byly schopny usmrtit velké množství lidí nebo způsobit velké materiální škody. Jsou určeny k ničení civilních i vojenských cílů a jsou zpravidla konstruovány tak, že to znemožňuje či velmi ztěžuje jejich taktické použití proti čistě vojenským cílům. Obecně se za zbraně hromadného ničení označují jaderné zbraně (včetně radiologických), biologické zbraně a chemické zbraně, avšak tento náhled je pouze obecný.

74 ABS, sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V-2457 MV. Do generálské hodnosti povýšen dnem 1. 12. 1949.

75 Na základě vyjádření obviněného Klena ve výpovědi ze dne 1. 7. 1953 si dal (po výzvě ministra národní obrany, aby si důstojníci změnili německá příjmení na česká) své původní německé příjmení Kreisel změnit v roce 1948. Změna jména byla povolena na rozhodnutí ZNV v Praze ze dne 13. 6. 1948 (arch. č. OS-2250 ZS/GŠ).

76 ABS, f. ZS/GŠ – svazky, osobní svazek arch. č. 2250. Byl mu vydán krycí občanský průkaz na jméno RAMEŠ Antonín (zpravodajské číslo 1001).

níka velitele praporu, a to až do roku 1927, kdy nastoupil do záložní důstojnické školy, kterou ukončil v roce 1930. Poté studoval do roku 1933 na vysoké válečné škole. Jako absolvent vysoké válečné školy a důstojník hlavního štábu byl zařazen k výkonu služby u štábu 10. divize v Banské Bystrici. Od roku 1935 do roku 1937 vykonával funkci učitele na Vojenské akademii v Hranicích na Moravě. V roce 1937 byl převelen a přidělen k výkonu služby u 2. oddělení Hlavního štábu, kde vykonával funkci v hodnosti mjr. gšt. ve studijní sekci, část německá, až do okupace. Krátce po vzniku Protektorátu Čechy a Morava a rozpuštění čs. armády nastoupil dne 1. 7. 1939 do funkce referenta organizačního oddělení na Generálním inspektorátu vládního vojska v Praze, kde působil do 14. 12. 1939, tj. kdy byl zatčen gestapem za ilegální činnost proti Němcům.⁷⁷ Byl vězněn v koncentračním táboře Buchenwald až do 20. 5. 1945. Po návratu z koncentračního tábora působil do prosince 1946 ve složce OBZ (Obranné zpravodajství), zprvu jako náčelník Oblastní správy OBZ v Táboře. Poté byl převelen k Hlavní správě OBZ (HS OBZ) v Praze, kde byl ustanoven do funkce náčelníka skupiny 5. oddělení (5. HŠ). Gen. Klen byl jedním z nejbližších spolupracovníků Bedřicha Reicina. V září 1948 byl ustanoven do funkce náčelníka 2. odd. HŠ a tuto funkci zastával až do 3. dubna 1951⁷⁸, tj. do data, kdy byl zatčen ve Vojenské nemocnici v Praze-Střešovicích. Tam byl hospitalizován po nezdařeném pokusu o sebevraždu, o kterou se pokusil dne 13. března 1951.⁷⁹ Dle rozkazu ministra národní obrany č. 120/51 bylo v tajném domácím rozkazu (TDR) náčelníka zpravodajského oddělení Generálního štábu (NZO GŠ) č. 6, čl. 1 ze dne 16. 4. 1951 gen. Klenovi dnem 12. 3. 1951 zrušeno ustanovení na funkční místo s funkčním přídavkem stupně 9.⁸⁰

77 Činnost společně s jeho bývalým nadřízeným pplk. Houškou (dle výpovědi obviněného Klena) spočívala v denním poslechu německých hlášení v rádiu, na polských a sovětských stanicích a na stanici ve Vídni, ze kterých poté sestavovat hlášení o situaci, a dále ve zjišťování německých jednotek v Čechách, hlavně v Praze.

78 ABS, sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V-2457 MV, zápis o výpovědi obviněného Klena ze dne 1. 7. 1953. Obviněný se doznal, že po roce 1945 až do doby svého zatčení prováděl jako vysoce postavený důstojník vědomou zločinnou činnost v československé armádě, k čemuž zneužíval svého služebního postavení zprvu ve složce obranné (OBZ) a později ve složce ofenzivní (2. odd. HŠ). Jmenovaný (ve vazbě od 3. 4. 1951) byl odsouzen za velezradu, vyzvědačství a vyzvědačství proti spojenci k doživotnímu trestu. Dne 13. 6. 1964 Nejvyšší soud, vojenské kolegium, zprostil Ludvíka Klena (a další osoby) žaloby, kterou byl v roce 1953 uznán vinným.

79 ABS, sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V): arch. č. V-2457 MV, zpráva ve věci pokus o sebevraždu. Nezdařený pokus o sebevraždu provedl generál Klen kolem 07.20 hod. ve své kanceláři v budově Generálního štábu ve II. poschodí v kanceláři č. 12b, a to průstřelem do pravého spánku. Po prvotním ošetření byl převezen do vojenské nemocnice, kde byl při plném vědomí operován. Podle lékaře se po celou operaci choval velmi tvrdě a jeho zdravotní stav byl po operaci uspokojivý.

80 ABS, f. ZS/GŠ – MNO ZS, 1973, tajné domácí rozkazy 1951–1956, kart. č. 64.

generálmajor⁸¹ Antonín Racek⁸² (31. 1. 1912 – ?). Ve funkci od 13. 3. 1951 do 2. 10. 1960. Dle rozkazu ministra národní obrany byl v TDR č. 6 čl. 2 náčelníka ZO GŠ ze dne 16. 4. 1951 podplk. Racek dnem 12. 3. 1951 ustanoven na funkční místo s funkčním přídatkem stupeň 9. V KSČ od 10. 8. 1945. Vyučen truhlářem (1929). Základní vojenskou službu vykonával v období od února 1931 do srpna 1932 u 35. pěšího pluku v Plzni. Po ukončení základní vojenské služby pracoval jako truhlářský nebo pomocný dělník u různých firem v Plzni a jejím okolí. Od listopadu 1942 do června 1943 byl členem ilegální skupiny NRO (Národní revoluční odboj) v Plzni, která měla za úkol připravovat partyzánské skupiny.⁸³ Dne 18. 6. 1943 byl v závodě Dopravních podniků

Plzeň zatčen gestapem pro činnost v ilegální organizaci a až do 5. 1. 1945 byl vězněn v trestnici gestapa v Plzni-Borech a v koncentračních táborech Terezín a Buchenwald, odkud byl osvobozen americkou armádou. V období od května 1945 až do února 1948 byl nemocen a poté pracoval jako truhlář u Dopravních podniků města Plzně. V únoru 1948 se stal tajemníkem organizačního oddělení Krajského sekretariátu KSČ v Plzni.⁸⁴ Od srpna 1948 do července 1949 absolvoval studium na Ústřední politické škole KSČ v Praze a v srpnu 1949 byl (na základě náboru ze stranického aparátu KSČ) přijat za důstojníka z povolání a poté až do 12. 3. 1951 vykonával funkce v politickém aparátu, např. stranický instruktor, náčelník politického oddělení 11. divize a zástupce velitele pro věci politické 3. armádního sboru v Plzni. Dne 13. 3. 1951 byl ustanoven do funkce náčelníka zpravodajského oddělení GŠ a od 12. 4. 1954 do funkce náčelníka Zpravodajské správy GŠ.⁸⁵ Za dobu výkonu funkce

81 Dnem 1. 4. 1954 povýšen do hodnosti generálmajora (KR PR č. 7/54, tj. kádrový rozkaz).

82 ABS, f. Personální spisy ministerstva obrany, osobní spis ev. č. 5592 V (1951).

83 Jmenovaný tuto činnost popisuje v životopise ze dne 13. 10. 1951. Uvádí, že v buňce byl bez funkce a činnost buňky se projevovala tím, že si četli ilegální tisk a letáky a dělaly se plány pro organizaci činnosti partyzánské skupiny.

84 Dne 15. 2. 1948 byl povolán do aparátu KV KSČ, kde vykonával funkce tajemníka organizačního oddělení na úseku schůzového oddělení a vedoucího na úseku desítkových důvěrníků pro kraj Plzeň. V únorových dnech roku 1948 pracoval jako instruktor na okresech Horšovský Týn a Domažlice, kde vedl únorové akce.

85 Funkce náčelník zpravodajského oddělení (NZO) byla na základě reorganizace v armádě, a tedy i u vojenského výzvědného zpravodajství (VVZ) přejmenována na funkci náčelník Zpravodajské správy (NZS). Zpravodajské oddělení GŠ (ZO GŠ) se zreorganizovalo a přejmenovalo na Zpravodajskou správu GŠ (ZS GŠ). V návrhu na povýšení do hodnosti plukovníka

náčelníka ZS byl hodnocen s tím, že byl naprosto politicky spolehlivý, oddaný dělnické třídě, vládě a spojenectví se Sovětským svazem. Postavil zpravodajskou službu, zejména pokud šlo o zahraniční přidělnce, na novou, politicky správnou základnu, ale po stránce taktického a operačního zpravodajství měl značné nedostatky, které vyplývaly z toho, že mu nebylo poskytnuto nutné odborné vojenské školení. Tyto nedostatky usilovně odstraňoval soukromým studiem.⁸⁶ Byl klidné povahy, přímý, vyrovnaný, rozvážený a náročný. V práci důsledný, pracovitý, velmi dobrý politický vychovatel. Občas podléhal náladovosti, nervozitě a na kritiku nedostatků u Zpravodajské správy, aniž by promyslel podstatu věci, reagoval bezprostředně a podrážděně. Dne 30. 8. 1960 provedl zástupce náčelníka Generálního štábu genmj. Blatenský s generálmajorem Rackem tzv. kádrový pohovor s tím, že mu oznámil, že podle návrhu, který byl předložen prezidentu republiky, bude dnem 1. 10. 1960 přeložen do zálohy v hodnosti vojína bez nároku na odchodné a výsluhový důchod, a to z důvodů,⁸⁷ které byly jmenovanému plně známy a byly s ním rozebrány při jednání ve stranické komisi.⁸⁸

ze dne 20. 3. 1952 je mimo jiné zmiňováno, že jmenovaný – i když ve funkci náčelníka ZS GŠ – neměl potřebné vojensko-odborné školení a znalosti, a i když jeho práce nezaznamenávala žádoucí výše ve směru k vojenské odbornosti, tak ve funkci prosazoval nové formy práce s přihlédnutím k tomu, v jak dezolátním stavu (po stránce kádrového obsazení i způsobu provádění práce) funkci náčelníka zpravodajského oddělení přijal, a to s tím, že jmenovaný je značně sebevědomý, což někdy působí povýšeným dojmem.

- 86 Pro srovnání: V rozhodnutí schvalujícího představeného (tehdy náčelník Generálního štábu divizní generál Václav Kratochvíl), které je součástí zhodnocení činnosti jmenovaného (tehdy plukovníka, náčelníka ZS GŠ) za období od 30. 9. 1950 do 1. 7. 1952, je uvedeno, že jmenovaný byl na svou funkci velmi dobře politicky připraven. Po doplnění svých znalostí po stránce taktického a operačního zpravodajství měl být plnohodnotným náčelníkem Zpravodajské správy. Závěr nadřízeného byl „ponechat ve funkci“.
- 87 V odůvodnění návrhu na jeho propuštění z armády je uvedeno, že hrubě narušil zásady politické bdělosti a ostražitosti v armádě a nesl plnou vinu na zradě příslušníka Zpravodajské správy Františka Tišlera (v roce 1954 byl odvelen k ZS GŠ a od června 1955 byl ustanoven do funkce vojenského a leteckého přidělnce ve Washingtonu), když neprovedl potřebná opatření, aby Tišlerově zradě zabránil, a to přestože byl včas upozorněn orgány Ministerstva vnitra (náčelníkem VI. správy MV generálem Stavinohou a náčelníkem II. správy MV) a komunisty Zpravodajské správy na možnost této zrady. Porušoval směrnice v práci s kádry, neboť nebral v úvahu třídní a politický profil pracovníků s tím, že přeceňoval jejich odbornou a jazykovou připravenost. Na Zpravodajské správě potlačoval kritiku a situaci u ZS GŠ znal jen z písemných dokladů. Nesprávně informoval vyšší stranické a služební orgány o skutečném stavu ve Zpravodajské správě a porušoval zásady nejvyšší hospodárnosti, čímž státu vznikly statisícové škody, proto bylo také navrženo odejmutí jeho hodnosti generálmajora.
- 88 Jmenovaný v pohovoru mimo jiné uvedl, že i když si je vědom chyb, které ve funkci NZS udělal, nepočítal s tak drastickým opatřením, ale přesto bude poctivě pracovat všude tam, kam bude postaven.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

00432 2 250
Přísně tajné!

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY

Výtisk č. 5
Serie "B"

ROZKAZ
ministra národní obrany
(ve věcech kádrových)
číslo 120/1951.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1.1.2008 podle
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Z p r o š ť u j í :
brigádního generála K L E N A LUDVÍKA, ministerstva národní obrany,
funkce NÁČELNÍKA ZPRAVODAVSKÉHO ODDĚLENÍ GENERÁLNÍHO STÁBU.
Zproštění má platnost od 12. března 1951.
Narozen 1899 v Nedvězí.
Praha, 19. března 1951.

Ministr národní obrany :
arm. gen. Dr. Alexej Šepička v.r.

Za správnost :
Mlk. Vlček

MNO - GŠT - zprav. odděl.
39/K-19

Přísně tajné

Serie
MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY
GEN. STÁB - ZPRAV. ODDĚL.

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
Zrušen stupeň utajení (svazku) dnem 1.1.2008 podle
ustanovení § 157 odst. 3 zák. č. 412/2005 Sb.

Došlo 24. III. 1951
čl. 00432

*pro ložek vyrozumění
a v rámci komunikace
Babč. 27/3.171 pro. Luján*

Obr. 1a, 1b: Rozkaz MNO ve věcech kádrových č. 120/1951 – generál Klen, zproštění funkce (ABS, f. ZS/GŠ, osobní svazek arch. č. OS-2250 ZS GŠ Ludvík Klen)

Dne 3. dubna 1951

Rozkaz k zatčení čís. 1-36-5031-51

por. K o z e l Vojtěch
velitel 1. odd. 5. sektoru

Na základě návrhu na zatčení, učiněného sektorem _____
 velitelství státní bezpečnosti, a potvrzeného Z rozkazu velitele státní bezpečnosti

zatkněte:

příjmení a jméno K l e n Luďvík
 jméno za svobodna _____ (narozen) a 18.8.1899
 kde Nedvězí státní příslušnost Čsl
 národnost česká třídní původ otec kovář
 zaměstnání děstojník ČsA
 pracoviště MNB
 bydliště Praha ~~XIX~~ Dělostřelecká 11. okres
XVIII

a proveďte u něho osobní prohlídku. Domovní prohlídky proveďte:

v _____
 v _____
 v _____
 v _____

Zatčeného dodejte do věznice v _____ **MNB**
 i s jeho osobními věcmi.

por. Kozel
 velitel:

13

MNB-240/3-51

Obr. 3: Rozkaz k zatčení gen. Klena (ABS, sb. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V-2457 MV)

R 149

1950

R a c e k Antonín, mjr. pěch. - VÚ. 3479. MNO-HKS/B-PTA. poř. čís. _____
(příjmení a jméno, hodnost a druh vojska, otvar (křesčí číslo))

VOJENSKÁ PŘÍSAHA

J A, občan lidově demokratické republiky Československé, slavnostně přísahám, že budu čestným, statečným, ukázněným a bdělým vojákem, že budu přísně zachovávat vojenské a státní tajemství a bez odmluv plnit všechny vojenské řády a rozkazy velitelů a představených.

Přísahám, že se budu svědomitě učit vojenskému umění, všemožně chránit majetek armády a lidu a že budu do posledního dechu oddán svému lidu, své lidově demokratické vlasti, prezidentu a vládě Československé republiky.

Jsem připraven na rozkaz presidenta a vlády republiky Československé kdykoli bránit svou vlast — lidově demokratickou Československou republiku, a jako voják přísahám, že ji budu bránit mužně a udatně, důstojně a čestně a že nebudu váhat nasadit i svůj život k dosažení úplného vítězství nad nepřítelem.

A poruším-li tuto svou slavnostní přísahu, nechť mne stihne přísný trest lidově demokratického zákona, obecná nenávisť a opovržení pracujících lidí.

Tak přísahám!

Abraň 6 října 1950
(místo, den, měsíc a rok)

mjr. Rackem
(čitelný podpis)

Obr. 4: Vojenská přísaha z roku 1950 podepsaná mjr. Rackem (ABS, f. Personální spisy ministerstva obrany, osobní spis ev. č. 5592 V)

NÁČELNÍK GENERÁLNÍHO ŠTÁBU
ČS. BRANNÉ MOCI

P O V Ě Ř E N Í

PODLE ROZKAZU MINISTRA NÁRODNÍ OBRANY čís.070/52
byl

plk. Antonín R a c e k prověřen HSKVR
čj. 00150095 sekr.1952 ze dne 19.12.1952 pro styk
s civilním sektorem, kde může býti seznamován se
skutečnostmi tvořící státní tajemství a to:

- 1/ u Ministerstva národní bezpečnosti
- 2/ u Ministerstva zahraničních věcí
- 3/ u Ministerstva zahraničního obchodu

v rozsahu:

účast při všech jednáních, kde se projedná-
vají otázky související se zpravodajskou
službou v rámci Zpravodajské správy generál-
ního štábu.

Toto pověření platí po předložení Osobního
průkazu důstojníka čís. H 111 713 ze dne 27.12.
1951, od 1.ledna 1953 do 30.června 1953.

Praha, 9. leden 1953

Náčelník generálního štábu
div.gen.

Václav Kratochvíl
Václav KRATOCHVÍL

Evid.čís.3

Obr. 5: Pověření gen. Racka pro styk se státním tajemstvím (ABS, f. Personální spisy ministerstva obrany, osobní spis ev. č. 5592 V)

Výtisk číslo 2
Počet listů 2

Z á p i s

o kádrovém pohovoru, který provedl zástupce náčelníka generálního štábu generálmajor Elatenský s generálmajorem Rackem za účasti podplukovníka Tomečka.

Soudruh generálmajor Elatenský oznámil s. Rackovi, že podle návrhu předloženého s. prezidentu, který však není dosud schválen, bude dnem 1.10.1960 přeložen do zálohy v hodnosti vojína, bez nároku na odchodné a výsluhový důchod a to z důvodů, které jsou mu plně známy a byly s ním detailně rozebrány při jednání ve stranické komisi.

Uvedl, že za dané situace vojenská správa nepokládá za nutné a pro něho výhodné, aby dále pokračoval v mob. kursu, který navštěvoval a doporučil s. Rackovi, aby raději využil času do 1.10.1960 a našel si vhodné zaměstnání.

Při výzvě, aby se s. Racek vyjádřil k tomuto předběžnému oznámení rozhodnutí, s. Racek odpověděl, že i když je si vědom chyb, které udělal v bývalé funkci, přece jenom nepočítal s tak drastickým opatřením. Závěr ke svojí práci že si udělal, že si je vědom chyb, kterých se dopustil a že bude poctivě pracovat všude tam, kde bude postaven.

S. Racek měl dotaz, zda může hledat zaměstnání i v Praze a zda nejsou k tomu ze strany vojenské správy výhrady. Bylo mu gen. Elatenským odpověděno, že žádné výhrady v tomto směru nejsou a že má právo jako každý občan ČSSR žít a pracovat v libovolném místě v ČSSR.

Dále žádal s. Racek o pomoc při hledání zaměstnání. Předpokládá, že se bude ucházet o zaměstnání v závodech V.I.Lenina v Plzni. Bylo mu sděleno, že kádrová správa jako ve všech případech odchodu důstojníků z armády mu poskytne pomoc a současně byl požádán představitel kádrové správy s. podplukovník Tomeček, aby tuto otázku projednal s náčelníkem KS. V případě nutnosti i GŠ přijme opatření k pomoci v tomto směru.

Vzhledem k obavám s. Racka v bytové otázce byl s. Racek upozorněn, že dosavadní byt mu zůstává a že při změně tohoto bytu, který spolu s celým objektem, kde se nachází bude

- 2 -

v budoucnu, jak je mu známo, použít pro vojenskou správu, mu bude dán v duchu stávajících bytových zákonů jiný byt v Praze nebo poskytnuta pomoc při směně bytu.

Dále soudruh Blatenský naznačil s. Rackovi, že je možnost až se zapracuje na novém pracovišti a prokáže dlouhodobé dobré výsledky ve své práci jak odborné, tak i politické a veřejné, aby si podal žádost na příslušná místa o znovu projednání jeho přeložení do zálohy především v otázce odnětí hodnosti až do hodnosti vojína a žádost o případné příznání odchodného nebo částečného výsluhového důchodu. Rovněž mu bylo naznačeno, že eventuelní znovuprojednání jeho případu bude odvislé od jeho aktivního zapojení se v civilním životě.

Žádaný pohovor s. Racka se s. gen. Hečkem mu byl u s. gen. Hečka zajištěn.

Jelikož s. Racek neměl žádné dotazy a další připomínky byl pohovor ukončen.

Pohovor zapsal dne 3.8.1960 starší důstojník KS MNO podplukovník Karel TOMBČEK.

Zástupce náčelníka
gen. štábu Čs. lidové armády
generálmajor

Blatenský Karel BLATENSKÝ